

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

TURİZM VE COVID-19: ULUSLARARASI ALANYAZIN ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

Tourism and Covid-19: A Bibliometric Analysis of International Literature

Aslı Ersoy¹

¹Dr. Bağımsız Araştırmacı, asliersoy75@gmail.com, orcid.org/0000-0003-4458-4135

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
19.03.2022
Kabul/Accepted:
02.09.2022

DOI:

10.18069/firatsbed.1090181

Anahtar Kelimeler

Turizm, Covid-19,
Bibliyometrik Analiz

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, tüm dünyayı etkisine alan ve her alanda ciddi değişikliklere yol açan Covid-19 pandemisine yönelik uluslararası turizm literatüründe yapılan çalışmalarını tespit ederek konuyla ilgili yapılmış çalışmalara yönelik bütüncül bir bakış açısı sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda Scopus veri tabanında 2019-2021 yılları arasında yayımlanan turizm ve Covid-19 kavramına yönelik 273 makale bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, atıf analizi, ortak atıf analizi, ortak yazarlık analizi, bibliyografik eşleştirme analizi ve ortak varlık analizi aracılığıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde VOSviewer yazılımı kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ABD ve Çin'in alan yazına en fazla katkısı olan ülkeler olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında bibliyometrik analiz sonuçları turizm alan yazınında Covid-19 konusuna yönelik en çok atıf alan çalışma ve yazarlar, yazarların birlikte en fazla yayın yaptıkları ülkeler, ortak atıf analizi ve en fazla kullanılan anahtar kelimelere yönelik önemli bilgiler sunmaktadır. Mevcut çalışma Covid-19 turizm literatüründeki ana araştırma temalarının belirlenmesine olanak sunmakta ve gelecekteki araştırma yönelimlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

ABSTRACT

The aim of this study is to present a holistic perspective on the subject by identifying the studies in the tourism literature on the Covid-19 pandemic, which affects the whole world and causes serious changes in every field. For this purpose, 273 articles on the concept of tourism and Covid-19 published in the Scopus database between 2019 and 2021 were analysed using the bibliometric analysis method. The findings of the study were evaluated through citation analysis, co-citation analysis, co-authorship analysis, bibliographic coupling analysis, and co-occurrence analysis. VOSviewer software was used in the analysis of the obtained data. According to the findings, it was determined that the USA and China were the countries that contributed the most to the literature. In addition, the bibliometric analysis results provide important information about the most cited studies and authors on the subject of Covid-19 in the tourism literature, the countries with which the authors have published the most, common citation analysis and the most used keywords. The present study enables the identification of major research themes in the Covid-19 tourism literature and contributes to the development of future research directions.

Keywords

Tourism, Covid-19,
Bibliometric Analysis

Atıf/Citation: Ersoy, A. (2022). Turizm ve Covid-19: Uluslararası Alanyazın Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 3(1067-1080).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Aslı ERSOY, asliersoy75@gmail.com

1. Giriş

2019 yılı Aralık ayı ortalarında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Covid-19, 2003 yılındaki şiddetli akut solunum sendromu olarak adlandırılan SARS'a benzer şekilde insanlara hava yolu ile geçen bir hastalıktır (Yang, Zhang ve Chen, 2020). Covid-19 insan ve kamu güvenliğini tehdit eden bir akut solunum yolu hastalığıdır ve hızla yayılarak pandemiye neden olmuştur (Hu, Guo, Zhou ve Shi, 2021:141). Covid-19'un yayılımı ve olumsuz etkileri karşısında birçok ülke farklı karantina türlerine ve çeşitli önlemlere başvurmuştur. Böylelikle karantinalar, pandeminin ilk başlarında birçok Avrupa ülkesinde uygulanan bir çözüm olarak görülmüştür (Raposo, 2021: 35). Benzer şekilde Türkiye'de de ilk Covid-19 vakasının bildirilmesinin ardından, pandemiyle mücadele edebilmek için sosyal mesafe, sokağa çıkma yasakları, ülkeye giriş yapan vatandaşlara yönelik karantinalar ve okulların/üniversitelerin, mağazaların ve eğlence mekânlarının kapatılması dâhil olmak üzere çok sayıda karantina önlemi alınmıştır (IMF, 2020).

Karantina kapsamında alınan önlemler insanlar üzerinde yüksek düzeyde stres ve psikolojik soruna yol açarak belirsizlik, bulaşma korkusu, kendilerinde ve sevdiklerinde hastalık ve maddi kayıp korkusuna neden olmuştur (Dagnino, Anguita, Escobar, ve Cifuentes, 2020). Diğer taraftan 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19, halk sağlığı üzerindeki etkilerinin yanı sıra büyük bir ekonomik şoka neden olmuştur (Bartik, Bertrand, Cullen, Glaeser, Luca, ve Stanton, 2020: 17656). Covid-19'un etkilediği sektörlerden biri ise turizm olmuştur (Ioannides ve Gyimothy, 2020: 625). Karantina sürecinde kriz nedeniyle uluslararası hava yolculuğunun yavaşlaması, birçok ülke yönetiminin seyahat yasakları uygulaması ve sınırları kapatması ile birlikte iç ve dış turizm faaliyetleri zarar görmüştür (Gössling, Scott ve Hall, 2020: 2). Emek yoğun özelliğe sahip olan konaklama ve yemek hizmetleri alt sektörleri tek başına dünya çapında 144 milyon kişiye istihdam sağlarken (ILO, 2020), Covid-19 süreciyle birlikte temel senaryoya göre seyahat ve turizm sektöründe küresel GSYİH'de 3.435 milyar dolarlık bir kayıpla toplam 121,1 milyon kişi işini kaybetme riskiyle karşı karşıyadır (WTTC, 2020). Dolayısıyla hayatımızın her alanında ciddi etkilere neden olan Covid-19'un turizm yazınında meydana getirdiği değişimlerin, gelişmelerin ve yönelimlerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, ilgili çalışmada Covid-19 döneminde turizm yazınının mevcut durumunun ortaya konması ve gelecekte bu alandaki çalışmalara kaynak sunulması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın konuyu bütüncül bir şekilde değerlendirmesi ve konu ile ilgili eğilimlere yönelik genel bir çerçeve oluşturması açısından ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Covid-19

İnsanlarda akut solunum yolu salgınına neden olan ve yeni bir koronavirüs (2019-nCoV) olarak tanımlanan Covid-19, ilk olarak 2019 yılında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkmıştır (Zhou ve diğerleri, 2020: 270). 2019 yılının sonlarında ortaya çıkmasından bu yana, Covid-19'a neden olan ciddi akut solunum sendromu koronavirüs 2 (SARS-CoV-2) sadece birkaç ay içinde dünyanın neredeyse tüm ülkelerine yayılmıştır (Van Damme ve diğerleri, 2020: 1). Bunun akabinde ise 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir (UNWTO, 2020a). 9 Temmuz 2021 itibarıyla Covid-19 nedeniyle dünya genelinde 185 milyon 291 bin 530 kişi enfekte olurken, 4 milyon 10 bin 834 kişi ise yaşamını yitirmiştir (WHO, 2021).

Korona terimi ilk olarak 1500'lerde İngilizce olarak kullanılmasına rağmen, virüsün görüntüsünün sivri bir taca benzetilmesi nedeni ile Latince "taç" anlamına gelen korona kelimesiyle adlandırılmıştır (Chorba, 2020). 2003 yılında yaklaşık 1000 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan SARS (Smith, 2006) ve 2010 yılında yaklaşık 862 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan MERS (WHO, 2020) salgınlarına da koronavirüsler neden olmuştur. Daha önce bilinmeyen bir beta-koronavirüs olarak belirtilen SARSCoV-2 (Covid-19) ise hem MERS-CoV hem de SARS-CoV'dan farklı olarak insanlara bulaşan koronavirüs ailesinin yedinci üyesidir (Zhu ve diğerleri, 2020). Covid-19'un neden olduğu semptomlar genellikle ateş, boğaz ağrısı, nefes darlığı, yorgunluk ve halsizlik ile kendini göstermektedir. Hastalık çoğu insanda hafif ilerlemekle birlikte genellikle yaşlılarda ve hastalıkları olanlarda zatürreye, akut solunum sıkıntısı sendromuna (ARDS) ve çoklu organ yetmezliğine neden olmaktadır (Singhal, 2020: 281).

Covid-19 ile birlikte artan hasta ve vaka sayısı insanların enfekte olma konusunda endişe duymasına dolayısıyla artan panik ve strese neden olmuştur (Bao, Sun, Meng, Shi, ve Lu, 2020: e37). Covid-19'un sağlık üzerinde neden olduğu olumsuz etkilerin yanında okulların, işyerlerinin ve halka açık yerlerin kapatılmasına, çalışma rutinlerinde değişiklikler yaşanmasına ve tam kapanmaya neden olarak ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir (Ornell, Schuch, Sordi, ve Kessler, 2020: 232). Bu doğrultuda turizm ise tüm dünyada ekonomilerini ve kamu hizmetlerini etkileyen Covid-19 salgınından olumsuz etkilenen sektörlerden biri olmuştur (UNWTO, 2020b).

2.2. Covid-19'un Turizm Sektörüne Etkileri

Turizm birçok ülkede ve bölgede, istihdam oluşturma, GSYİH'ya katkı sağlama ve ülke ekonomileri açısından kritik bir rol oynamaktadır (ILO, 2016). Buna rağmen turizm endüstrisi dış politik, ekonomik ve çevresel kriz olaylarına karşı oldukça hassastır ve krizin durumuna bağlı olarak toparlanma hızı da yavaş olabilmektedir (Jin, Qu, ve Bao, 2019: 334). Turizm sektöründe krize neden olan durumlar genellikle terör olayları, savaşlar, sosyal istikrarsızlık veya sağlıkla ilgili endişelerle ilgilidir (Qiu, Park, Li, ve Song, 2020: 3). Daha önce yaşanan sağlık krizleri ile karşılaştırıldığında Covid-19 pandemisinin ayırt edici yönlerinin bulunduğu ve genel olarak ekonomi üzerinde yıkıcı etkiler oluşturduğu belirtilmektedir (Fernandes, 2020).

Tüm dünyada hızla gelişen COVID-19 pandemi krizi, hem ekonomik hem de sosyal açıdan toplumların çalışma biçimleri üzerinde ciddi bir etkiye neden olmuş ve olmaya devam etmektedir (Davies, 2020: 1). Covid-19'un birçok ulusal ekonominin önemli bir parçası olan turizm sektörüne olan etkisi aslında ekonominin tamamını etkilemektedir. Dünya genelinde birçok hükümet virüsü kontrol altına almak için önlemler alırken seyahat, ticari faaliyetler ve insanlar arası etkileşimler üzerindeki kısıtlamalar turizm ekonomisini durma noktasına getirmiştir (OECD, 2020). Ekonomik aktivitedeki sert düşüşle birlikte, emek-yoğun özelliğe sahip olan turizm sektöründeki çalışanlar işsizlikle karşı karşıya kalmışlardır (ILO, 2020). Üstelik küresel anlamda nüfusun büyük bir çoğunluğunu etkileyen uluslararası seyahat yasakları ve sosyal mesafe önlemleri ile turizm faaliyetleri fiilen durma noktasına gelmiştir (Grech, Grech, ve Fabri, 2020: 121). Covid-19'un neden olduğu panik turizm sektöründe arz ve talebi ise olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Bakar ve Rosbi, 2020: 189). Zira turizm oldukça hassas bir sektördür. Özellikle insan güvenliği (hastalık, terör vb.) ile ilgili küçük bir risk bile turistik destinasyonlara daha az turist gelmesiyle sonuçlanabilmektedir (Lee ve Chen, 2011: 1422). Nitekim Nazneen, Hong, ve Ud Din (2020) tarafından yürütülen bir çalışmada Covid-19'un turistlerin seyahat kararlarını, hijyen ve güvenlik algılarını büyük ölçüde etkilediği ve yaşanan endişe ile birlikte turistlerin seyahat planlarını erteledikleri belirlenmiştir.

Covid-19 krizinin turizm sektöründe neden olduğu olumsuzluklar yanında salgın ile birlikte turizmde değişimlerin yaşanacağı ve sektörün yeni bir döneme gireceğini öngören görüşler de mevcuttur. Buna göre; insanların kitle turizminden uzaklaşarak daha az kalabalık ve sakin yerleri tercih edeceği, ulaşım araçlarındaki tercihlerin değişeceği, yeni turizm çeşitlerinin ortaya çıkacağı, her şey dâhil sistemde hizmet veren oteller yerine butik otellerin daha çok tercih edileceği ve teknolojik yeniliklerin ortaya çıkacağı ifade edilmektedir (Zenker ve Kock, 2020; Hall, Scott, ve Gössling, 2020; Desbiolles, 2020; Marr, 2020). Diğer taraftan Strielkowski (2020), virüs sonrası dünyada turizm organizasyonlarının normale dönebilmesi için etkili iyileşme stratejilerinden biri olarak koronavirüse karşı antikorları olan kişilerin sağlık durumlarının bir şekilde teyit edilmesiyle özgürce seyahat etmelerine izin vermek gerektiğini belirtmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, gündemdeki bir konu olmasına rağmen turizm literatüründe Covid-19 konusuna yönelik sınırlı sayıda bibliyometrik çalışma yürütüldüğü belirlenmiştir. Öz & Yalçın (2020) tarafından Türkiye'deki hakemli turizm dergilerinde yayımlanan ulusal çalışmaların bibliyometrik profilleri incelenmiştir. Buna göre, yayımlanan çalışmaların sayısında anlamlı bir artış olmadığı, ağırlıklı nicel araştırma yöntemlerinden yararlandığı, çalışmaların genellikle tek yazarlı olduğu ve kaynak sayısının düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Çavuşgil Köse (2020) tarafından yürütülen bir başka çalışmada Google Akademik ve Ulakbim veri tabanlarında yer alan 41 ulusal makale bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Çalışmada makalelerin ortak yönleri değerlendirilerek önermeler geliştirilmiştir. Gavinolla, Agita, Sampada Kumar, ve Bukovska (2021), salgın hastalık ve pandemilerin turizm literatüründeki gelişimini belirlemek üzere Scopus veri tabanında yer alan İngilizce makalelerin bibliyometrik profilini ortaya koymuşlardır. Turizmde salgınlar ve pandemi anlayışı, makale sayısı, atıf, ağlar ve ortak araştırma temaları açısından yıllar içinde artış yaşandığını belirlemişlerdir. Utkarsh ve Sigala (2021), Web of Science veri tabanında yer alan Covid-19 ve turizm başlıklı 177 çalışmada en sık kullanılan anahtar kelimelere yönelik bir çalışma yürütmüştür. Menon,

Gunasekar, Kumar Dixit, Das, ve Mandal (2021) tarafından yürütülen çalışmada, Covid-19 pandemisinden sonra ortaya çıkan araştırma eğilimlerini belirlemek üzere 151 makalenin bibliyometrik profili incelenmiş ve uygulayıcılara turizm sektörünün geleceği için bir yön belirlemede yardımcı olmak amaçlanmıştır. Khan, Nasir, ve Saleem (2021) ise konaklama ve turizm endüstrisindeki Covid-19 sonrası yönetim stratejileriyle ilgili bilimsel araştırma bulgularını sunmayı amaçlayan bibliyometrik bir çalışma yürütmüşlerdir. Özetle ülkemizde yapılan çalışmalarda konuyla ilgili sadece ulusal literatürün gelişimi incelenmiştir. Uluslararası literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalarda ise genel olarak salgın hastalık ve pandemilerin turizm literatüründeki gelişimine, turizm ve Covid-19 konusunda en sık tekrarlanan anahtar kelimelere ve Covid-19'dan sonraki araştırma yönelimlerine odaklanılmıştır. Mevcut çalışma, alandaki temel katkıları ülkeler, yazarlar, atıflar, bibliyografik eşleştirme ve ortak varlık analizi bağlamında ele almaktadır. Dolayısıyla, mevcut çalışma gerek konunun güncel uluslararası literatürdeki gelişimini değerlendirmek üzere ortaya koyduğu analizler gerekse de ortaya koyduğu bulgular bağlamında konuyu bütüncül bir şekilde ele alması sebebiyle diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

3. Materyal ve Metot

Bu çalışmada Scopus veri tabanında “turizm ve Covid-19” konusunda yayımlanan makalelerin belirli parametreler doğrultusunda bibliyometrik yöntemle incelenmesi amaçlanmaktadır. Bibliyometrik yöntem, bilimsel alanların yapısal görüntülerini oluşturmak için veri tabanlarından bibliyografik veriler elde etmeye dayanmaktadır (Zupic ve Čater, 2015, s.430). Verilere ulaşmak için Scopus veri tabanı kullanılmıştır. Scopus, WoS, Google Scholar ve PubMed gibi kaynaklar bibliyometrik çalışmalarda yaygın olarak kullanılmakla birlikte (Chen, 2017: 3), Scopus, 2004 yılında kullanıma sunulan Elsevier'in en büyük hakemli literatür özet ve alıntı veri tabanıdır. Bunun yanında Scopus veri tabanı sürekli genişleyen ve güncellenen literatürü incelemek için önde gelen kaynaklardan biridir (Ghani, 2020: 62). Turizm dergilerinin kapsamı SSCI veri tabanından daha kapsamlı olduğu için (Benckendorff ve Zehrer, 2013: 127), Scopus veri tabanı kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmada, turizm alan yazınının Covid-19 konusundaki gelişimini görmek amacıyla Scopus veri tabanı tercih edilmiştir.

Detaylı bir literatür taraması yapılarak hangi anahtar kelimelerin kullanılacağına karar verilmiştir. Bu kapsamda aşağıda belirtilen anahtar kelimeler kullanılmıştır: “Tourism and coronavirus, tourism and covid-19, tourism and novel coronavirus disease, tourism and 2019 novel coronavirus infection, tourism and 2019-nCoV disease, tourism and 2019-nCoV infection, tourism and coronavirus disease 2019, tourism and coronavirus disease-19”. İlgili anahtar kelimeler ile Scopus veri tabanının gelişmiş arama özelliği kullanılarak 2019-2021 yılları arasındaki makaleler taratılmıştır. İlk adımda herhangi bir kısıtlama kriteri uygulanmadan 321 yayına ulaşılrken, ikinci adımda ise kısıtlama kriterleri uygulanarak konuyla ilgili sadece makaleler taratılmış ve bunun sonucunda 279 adet makaleye ulaşılmıştır. Son olarak yayın dili olarak İngilizcenin seçilmesiyle birlikte toplam 273 adet makale değerlendirmeye alınmıştır (Erişim Tarihi: 22.08.2021). Bibliyometri; atıf analizi, ortak atıf analizi ve sosyal ağ analizi gibi tekniklerin kullanıldığı bir analiz yöntemidir (Chai ve Xiao, 2012: 25). Atıf analizi, bilimsel iletişimi incelemek için kullanılan bir tekniktir. Atıf analizi çalışmalarında, genellikle dergilerde yayınlanan makalelerdeki alıntılar, alıntı yapan yazarların daha önce yayınlanmış çalışmaları kullandıklarını gösteren bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır (Zhao ve Logan, 2002: 449). Bibliyometrik analizlerde kullanılan bir diğer teknik ortak atıf analizidir. Ortak atıf, iki belgenin birlikte alıntılanma sıklığı olarak tanımlanmaktadır. Ortak atıf analizinin temel varsayımlarından biri, iki öge birlikte ne kadar çok alıntılanırsa içeriklerinin o kadar ilişkili olduğuna dayanmaktadır (Zupic ve Čater, 2015: 431). Bibliyometrik analizlerde kullanılan atıf temelli tekniklerden bir diğeri bibliyografik eşleştirmedir. Bibliyografik eşleştirme, iki doküman tarafından bir ya da daha fazla referansın ortak kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre bibliyografik bağlantı gücü, ortak referansların sayısını ifade etmektedir (Egghe ve Rousseau, 2002: 349). Ortak yazarlık ise bir yazarın belirli bir dönemde sahip olduğu farklı ortak yazarların sayısı ile ifade edilebilmektedir (Glänzel, 2014). Son olarak ortak varlık analizi, belgelerdeki kelime çiftlerinin veya isim öbeklerinin birlikte bulunma sıklığının analizi yoluyla belirli bir alandaki bağlantıları ve ilişkileri keşfetmeye olanak sunan bir içerik analiz tekniğidir (Lee ve Jeong, 2008: 5).

Çalışmada bibliyometrik analizlerde; atıf analizi (citation analysis), ortak atıf analizi (co-citation analysis), ortak yazarlık analizi (co-authorship analysis), bibliyografik eşleştirme analizi (bibliographic coupling) ve ortak varlık analizi (co-occurrence analysis) kullanılmıştır. Bu kapsamda, bibliyometrik verilerin

görselleştirilmesine olanak sağlaması nedeniyle VOSviewer 1.6.15 yazılım programı tercih edilmiştir. VOSviewer, bibliyometrik haritaları oluşturmak ve görselleştirmek için özel olarak tasarlanmış bir yazılım aracıdır (Cobo, López-Herrera, Herrera-Viedma, ve Herrera, 2011: 1390). VOSviewer, ortak veriye dayalı olarak yazarların veya dergilerin haritalarını oluşturmak veya ortak oluşum verilerine dayalı anahtar kelime haritaları oluşturmak için kullanılabilir. Dolayısıyla program, bibliyometrik haritaların tüm detaylarıyla incelenebilmesini sağlayan bir görüntüleyici sunmaktadır (Van Eck ve Waltman, 2010: 524).

4. Bulgular

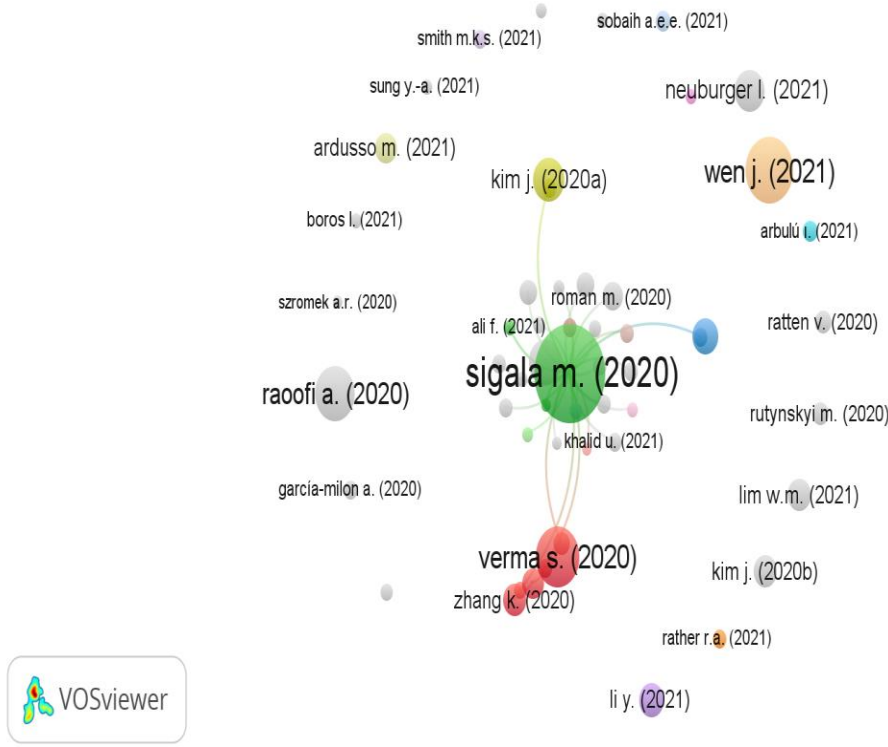
Çalışma kapsamında 2020-2021 yılları arasında yayınlanan turizm ve Covid-19'a ilişkin bibliyometrik analizlere yer verilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak Tablo 1'de turizm yazınında Covid-19 konusunda en fazla atıf yapılan yazar ve yayın dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 1. En Fazla Atıf Yapılan Yazar ve Yayın Dağılımı

Yazar/(lar)	Makale adı	2020	2021	Toplam
Sigala (2020)	"Tourism and Covid-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research"	42	177	219
Wen ve diğerleri. (2021)	"Covid-19: potential effects on Chinese citizens' lifestyle and travel"	18	83	101
Verma ve Gustafsson (2020)	"Investigating the emerging Covid-19 research trends in the field of business and management: A bibliometric analysis approach"	12	72	84
Raooft ve diğerleri (2020)	"Covid-19 pandemic and comparative health policy learning in Iran"	33	34	67
Filimonau ve diğerleri (2020)	"The Covid-19 pandemic and organisational commitment of senior hotel managers"	2	44	46
Kim ve Lee (2020)	"Effects of Covid-19 on preferences for private dining facilities in restaurants"	3	39	42
Neuburger ve Egger (2021)	"Travel risk perception and travel behaviour during the Covid-19 pandemic 2020: a case study of the DACH region"	2	37	39
Brejer ve diğerleri (2021)	"The role of business model innovation in the hospitality industry during the Covid-19 crisis"	2	26	28
Li ve diğerleri (2021)	"Ripple effect in the supply chain network: Forward and backward disruption propagation, network health and firm vulnerability"	1	26	27
Lim ve diğerleri (2021)	"Home sharing in marketing and tourism at a tipping point: What do we know, how do we know, and where should we be heading?"	-	25	25

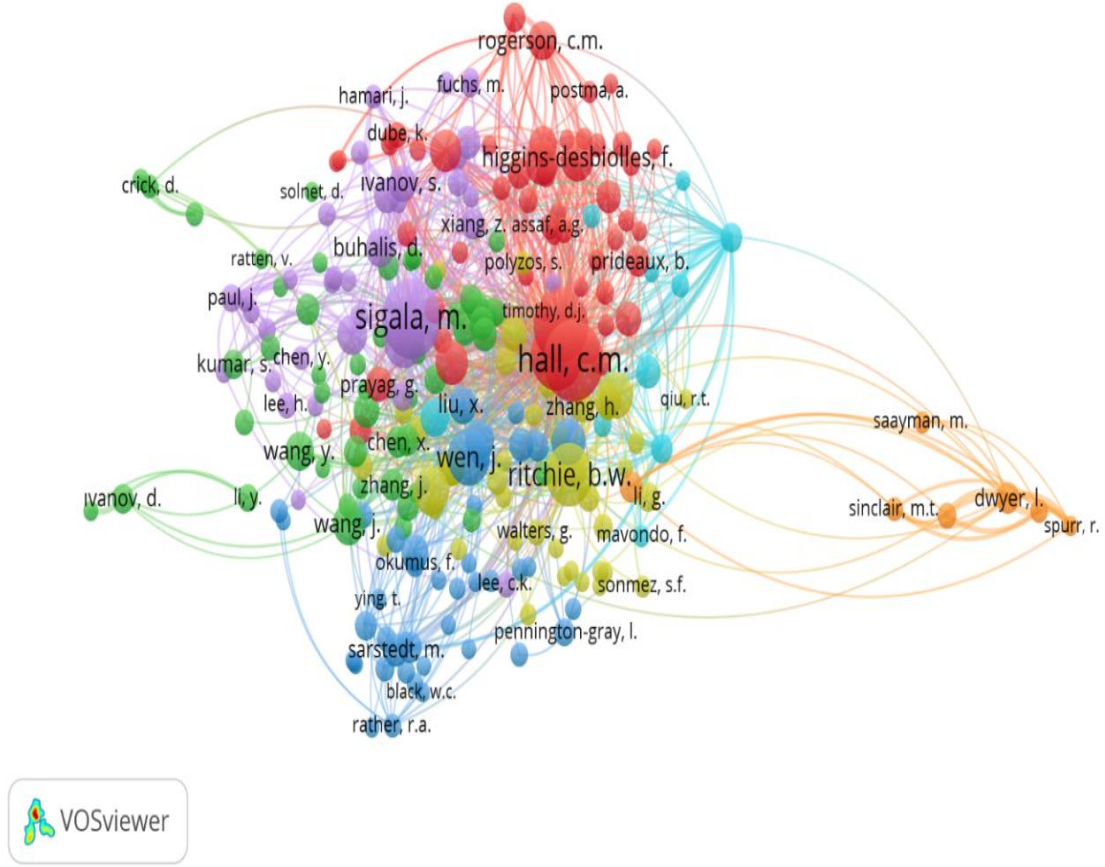
Tablo 1'de görüldüğü üzere turizm alanında ortaya koyulan Covid-19 çalışmalarında en fazla atıf alan yazarın Sigala (2020) olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla Wen ve diğerleri (2021), Verma ve Gustafsson (2020) ve Raooft ve diğerleri (2020) adlı yazarlar izlemektedir. Bu doğrultuda, turizm alanında en çok atıf alan çalışmalarda Covid-19 sürecindeki araştırma eğilimleri, Covid-19 salgını ve sağlık politikası, üst düzey yöneticilerin örgütsel bağlılığı, Covid-19'un restoranlarda özel yemek mekânı tercihlerine etkisi, salgın sürecinde seyahat risk algısı ve seyahat davranışı ve Covid-19 sürecinde konaklama endüstrisinde iş modeli inovasyonunun rolü gibi konuların incelendiği söylenebilir. Çalışmada daha ayrıntılı görülebilmesi için turizm

yazınında ele alınan Covid-19 çalışmalarına yönelik atıf analizi yazarlar bazında incelenmiş olup sonuçlar Şekil 1’de sunulmuştur.

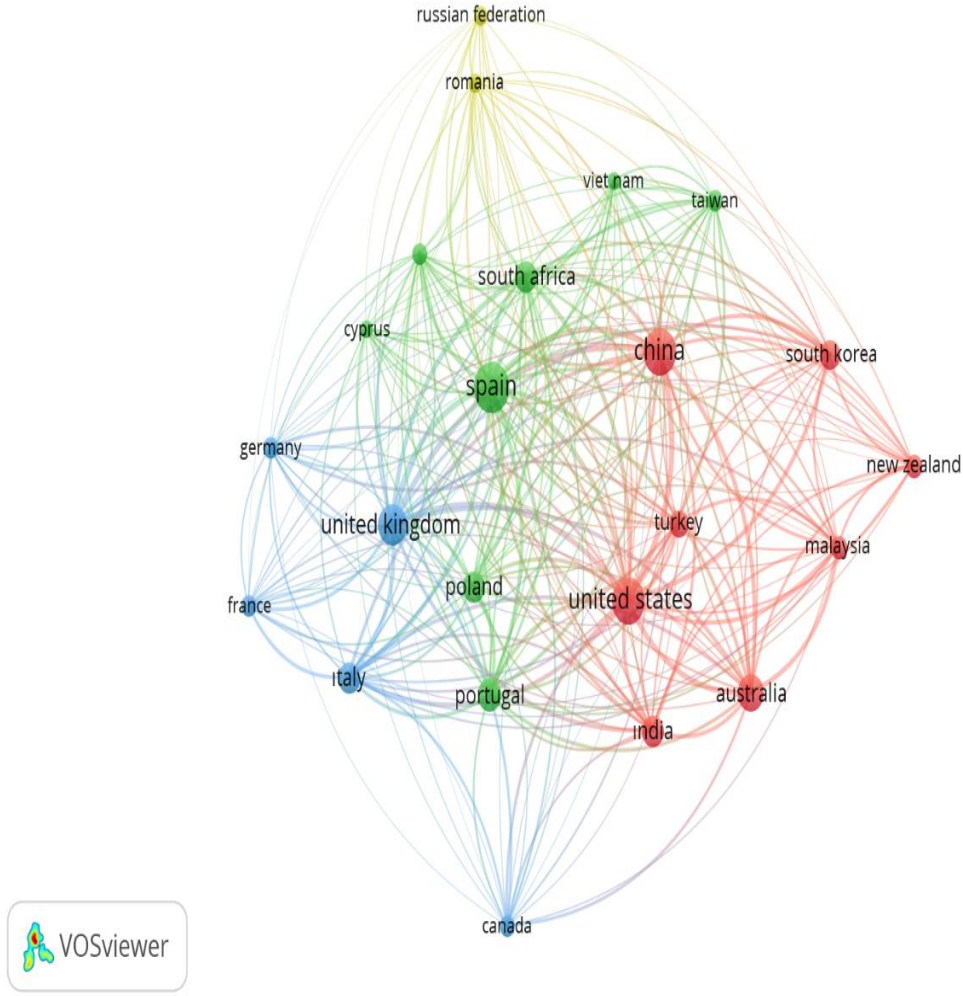
Şekil 1. Yazarlar bazında atıf analizi

Çalışmada, minimum doküman sayısı 5 seçilmiş ve 273 dokümandan 55’i eşik değerini karşılamıştır. Atıf analizi sonuçlarına göre Sigala’nın (2020) çalışması en fazla atıf alan (219 atıf) çalışma olup bu çalışma hem profesyonellerin hem de araştırmacıların Covid-19’un turizme etkilerini daha iyi anlamalarına, yönetmelerine ve değerlendirmelerine yardımcı olmak için literatürü eleştirel bir şekilde incelemeyi konu almaktadır. En fazla atıf alan çalışmalardan bir diğeri ise Wen ve diğerleri (2021)’ne aittir (101 atıf). Çalışmada Covid-19’un Çin’de yaşayan insanların yaşam tarzı ve seyahat planlarına olan potansiyel etkileri tartışılmaktadır. Bununla birlikte Verma ve Gustafsson’un (2020) işletme ve yönetim alanındaki Covid-19 araştırma eğilimlerini inceleyen çalışması en fazla atıf alan çalışmalar arasındadır (85 atıf). Çalışmada uygulanan analizlerden bir diğeri ortak atıf analizidir. Ortak atıf analizine ilişkin görsel Şekil 2’de sunulmuştur.

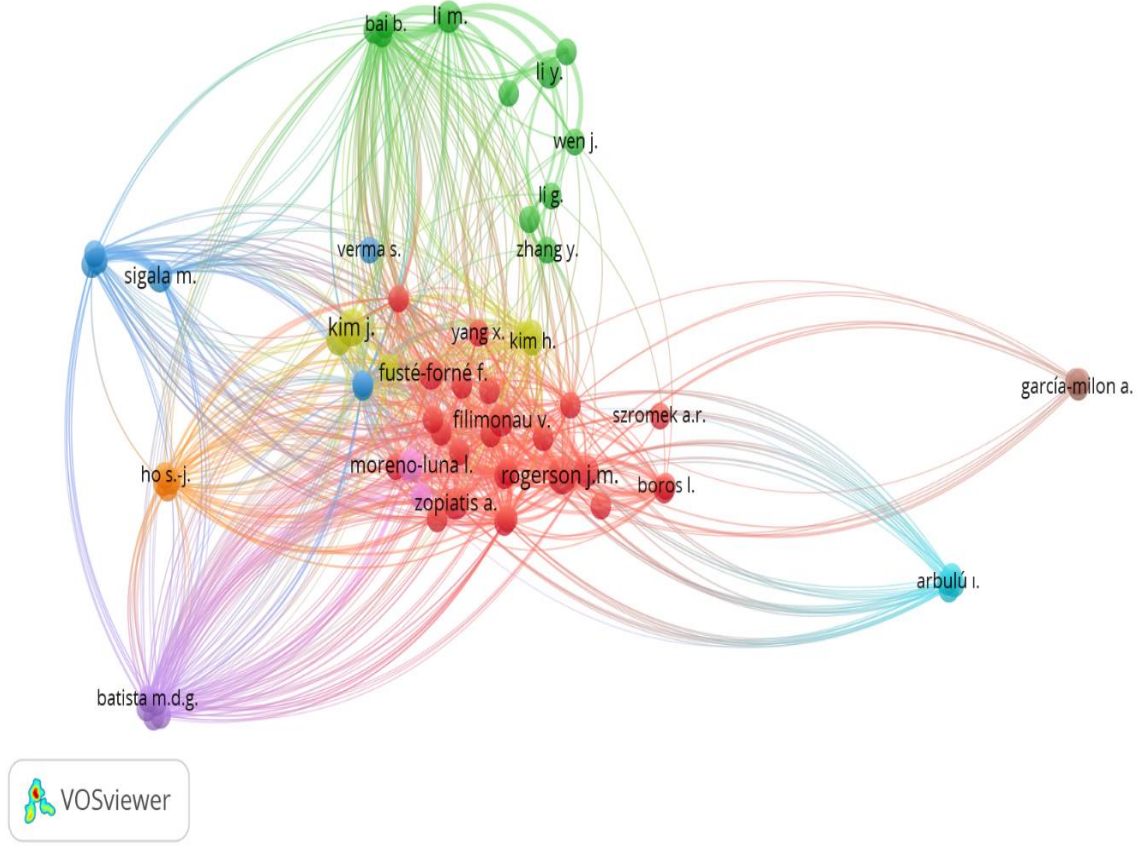
Şekil 2. Ortak atıf analizi

Çalışmada, 26048 yazar arasından 243'ü atıf kriterini karşılamıştır. Ortak atıf ağının sonuçları yedi farklı renkle (kırmızı, yeşil, mavi, sarı, mor, turkuaz ve turuncu) temsil edilen yedi farklı kümeyi göstermektedir. İlk küme (kırmızı ile gösterilen) ortak atıf ağları arasında en büyük kümeyi oluşturmaktadır ve onu yeşil renk kümesi izlemektedir. Haritanın tamamı incelendiğinde ortak atıf analizi kapsamında en fazla atıf alan yazarların Hall, C.M., Gossling, S., Sigala, M., Scott, D., Ritchie, B.W., Wen, J. ve Law, R. olduğu görülmektedir. Turizm literatüründe Covid-19 ile ilgili çalışmalarda ortak atıf analizine ek olarak çalışmada ülke bazında bir diğer atıf tabanlı analiz olan bibliyografik eşleştirme analizi yapılmış ve oluşturulan ağ haritası Şekil 3'te sunulmuştur.

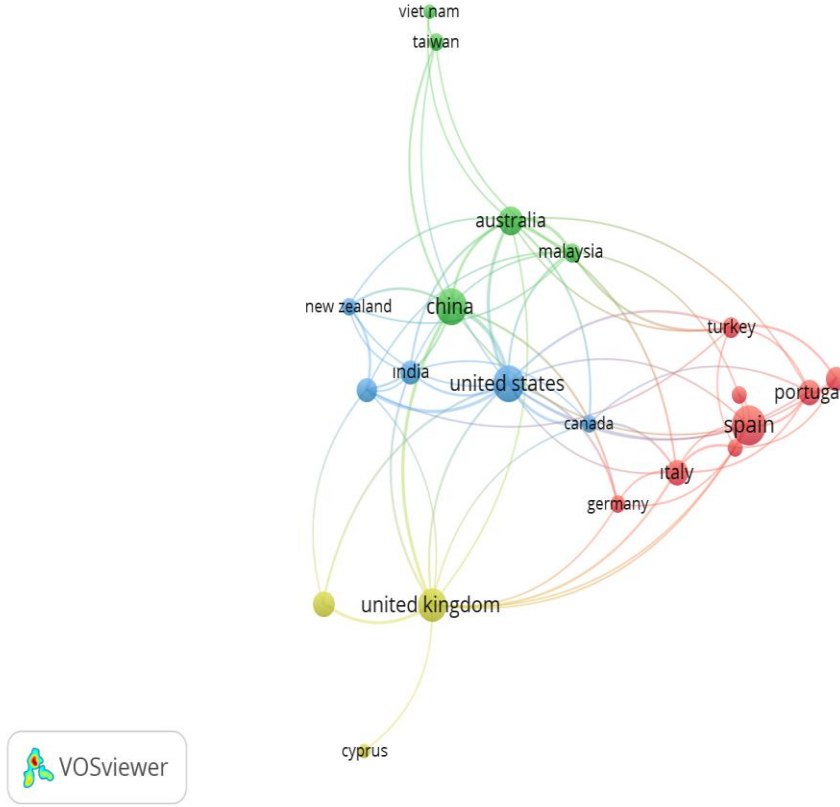
Şekil 3. Ülkeler bazında bibliyografik eşleştirme analizi

Çalışmada, doküman sayısı minimum 5 seçilmiş ve 76 ülkeden 23'ü eşik değerini karşılamıştır. Şekilde görüldüğü üzere ülkeler dört kümeye ayrılmıştır. Birinci kümede (kırmızı ile gösterilen) sekiz ülke, ikinci kümede (yeşil ile gösterilen) 8 ülke, üçüncü kümede (mavi ile gösterilen) 5 ülke ve dördüncü kümede (sarı ile gösterilen) 2 ülke bulunmaktadır. Bibliyografik eşleştirme gücü en fazla olan ülke ABD'dir. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti, İspanya, İngiltere, Avustralya, İtalya, Güney Afrika ve Portekiz gibi ülkeler de güçlü ağ yapılarına sahiptir. Yazarların ortaya koyduğu makaleler arasındaki ilişkileri daha açıklayıcı bir şekilde ortaya koymak için çalışmada yazarlar bazında bibliyografik eşleştirme analizi uygulanmış ve sonuçlar Şekil 4'te sunulmuştur.

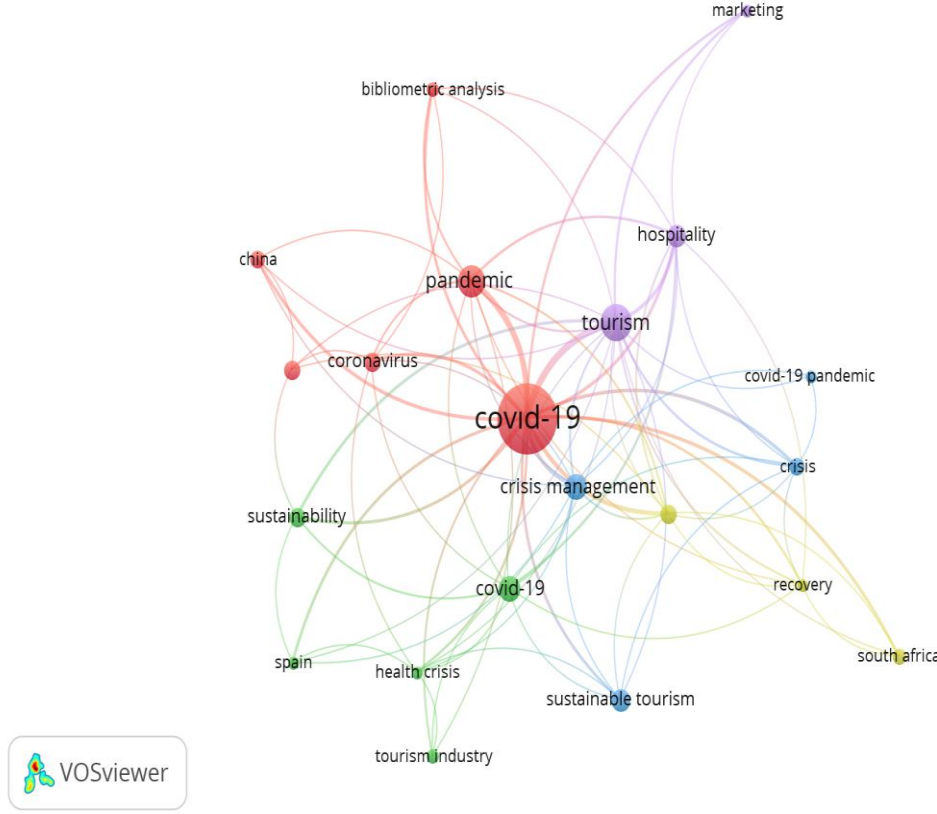
Şekil 4. Yazarlar bazında bibliyografik eşleştirme analizi

Yazarların doküman sayısı minimum 2 seçilmiş ve 804 yazardan 67'si eşik değerini karşılamıştır. Analizde eşleştirme sonucu dokuz küme ortaya çıkmıştır. Kümelerin bağlantı sayısı ve doküman sayısına göre sıralaması küme 1 (kırmızı ile gösterilen), küme 2 (yeşil ile gösterilen), küme 3 (mavi ile gösterilen), küme dört (sarı ile gösterilen), küme 5 (mor ile gösterilen), küme 6 (turkuaz ile gösterilen), küme 7 (turuncu ile gösterilen), küme 8 (kahverengi ile gösterilen) ve küme 9 (lila ile gösterilen) şeklindedir. Doküman sayısı ve bağlantı gücü bakımından ilk sıralarda yer alan yazarlar Li (3 doküman, 6 alıntı, 1207 bağlantı gücü), Rogerson (4 doküman, 17 alıntı, 975 bağlantı gücü), Yin (2 doküman, 2 alıntı, 949 bağlantı gücü), Qiu (2 doküman, 2 alıntı, 949 bağlantı gücü), Bai (2 doküman, 2 alıntı, 949 bağlantı gücü) ve Sigala (3 doküman, 224 alıntı, 843 bağlantı gücü) şeklinde ifade edilebilir. Turizm alanında Covid-19 ile ilgili çalışmalara yönelik ortak yazarlık analizi uygulanmış ve görsel Şekil 5'te sunulmuştur.

Şekil 5. Ortak yazarlık analizi

Çalışmada, ülkelerin doküman sayısı minimum 5 seçilmiş ve 76 ülkenin 21'i eşik değerini karşılamıştır. Ülkeler 4 kümeye ayrılmakta ve aralarında 69 bağlantı bulunmaktadır. Bağlantı sayısına göre ABD (37 bağlantı) ilk sırada yer almaktadır. ABD'yi sırasıyla Çin (24 bağlantı), Avustralya (23 bağlantı) ve İngiltere (21 bağlantı) izlemektedir. Doküman sayısı bakımından İspanya (37 doküman) en yüksek belge sayısına sahiptir. Bunu sırasıyla ABD (31 doküman), Çin (31 doküman) ve İngiltere (25 doküman) izlemektedir. Türkiye'nin (kırmızı ile gösterilen) ortak yazarlık ağında Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, Portekiz, İspanya ve Birleşik Arap Emirlikleri ülkelerinin olduğu belirlenmiştir. Çin'in (yeşil ile gösterilen) ortak yazarlık ağında Avustralya, Malezya, Tayvan ve Vietnam ülkelerinin olduğu sonucuna varılmıştır. ABD'nin (mavi ile gösterilen) ortak yazarlık ağı incelendiğinde Kanada, Hindistan, Yeni Zelenda ve Güney Kore ile aynı kümede olduğu görülmektedir. Son olarak İngiltere (sarı ile gösterilen) Kıbrıs ve Güney Afrika ile aynı kümeyi paylaşmaktadır. Turizm ve Covid-19 literatürüne yönelik kullanılan anahtar kelimeleri belirlemek için ortak varlık analizi uygulanmış ve sonuçlar Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. Ortak varlık analizi

Şekilde görüldüğü gibi turizm ve Covid-19 literatürüne ilişkin 5 ayrı küme ortaya çıkmıştır. En büyük kümeyi küme 1 (kırmızı ile gösterilen) oluşturmakta ve 6 anahtar kelime içermektedir. Bu kümedeki en yaygın anahtar kelimeler; Covid-19, turizm, pandemi, konaklama, kriz yönetimi ve dayanıklılıktır. Turizm ve Covid-19 literatüründe oluşan bir diğer kümede (yeşil ile gösterilen) ise Covid-19, kriz, sürdürülebilirlik, koronavirüs ve iyileşme en sık tekrar edilen kavramlardır. Küme 3 (mavi ile gösterilen) 4 anahtar kelime içermekte ve en yaygın kullanılan anahtar kelimeler; sağlık krizi, sürdürülebilir turizm, bibliyometrik analiz ve Çin şeklindedir. Küme 4 (sarı ile gösterilen) bir diğer boyutu oluşturmakta ve 3 anahtar kelimeyi içermektedir. Bu kümede en sık kullanılan anahtar kelimeler; Güney Afrika, İspanya ve pazarlamadır. Son olarak küme 5 (mor ile gösterilen) 3 anahtar kelime içermektedir. Bu kümede en sık kullanılan anahtar kelimeler ise Covid-19 pandemisi, turizm endüstrisi ve konaklama şeklindedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmanın temel amacı, turizm literatüründe Covid-19'a yönelik makalelerin bibliyometrik profilinin ortaya koyularak konunun ilgili yazındaki gelişiminin incelenmesidir. Bu bağlamda, çalışmada Scopus veri tabanında turizm ve Covid-19 konulu 273 adet makale yazar profili, atıf ve ortak atıf durumu, ortak yazarlık analizi, bibliyografik eşleştirme ve ortak varlık analizi gibi çeşitli parametreler açısından incelenmiştir.

Çalışma sonuçları değerlendirildiğinde, Scopus veri tabanı kapsamında en çok atıf alan çalışmanın Sigala'ya (2020) ait olduğu, ortak atıf ağı incelendiğinde ise en fazla atıf alan yazarların Hall, C.M., Gossling, S., Sigala, M., Scott, D., Ritchie, B.W., Wen, J., ve Law, R. olduğu anlaşılmaktadır. Bibliyografik eşleştirme analizi sonuçlarına bakıldığında ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin turizm ve Covid-19 literatüründe baskın bir role sahip olduğu söylenebilir. Ortak yazarlık analizi kapsamında pandemiden en çok etkilenen ülkelerden biri olan ABD'nin ve pandeminin ilk görüldüğü ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin Covid-19'a yönelik çalışmalar bakımından ilk sıralarda geldiği izlenmektedir. Bu bağlamda, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Covid-19 ile ilgili çalışmalarda turizm literatürünü önemli ölçüde etkilediği ifade edilebilir. Menon ve diğerleri (2021)

tarafından yapılan bir çalışmada ise Covid-19'dan sonraki yönelimlere odaklanan çalışmalarda literatüre en fazla katkıyı sunan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu bunu Birleşik Krallığın izlediği tespit edilmiştir. Son olarak ortak varlık analizi sonuçları değerlendirildiğinde, Covid-19'un en fazla (131) kullanılan anahtar kelimeyi oluşturduğu söylenebilir. Benzer bulguya Khan, Nasir, ve Saleem'in (2021) çalışmasında da rastlanmıştır. Buna göre, Covid-19'un hem çalışmaların başlık, özet ve yazar anahtar kelimelerinde en sık tekrar edilen anahtar kelime olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Covid-19'un toplum yaşamı, halk sağlığı ve ülke ekonomilerine olan etkisi sonucu turizm yazınında kriz yönetimi ve dayanıklılık konularının daha çok ele alındığı görülmektedir. Benzer şekilde, Utkarsh ve Sigala (2021) ve Menon ve diğerleri (2021) tarafından yürütülen çalışmada kriz yönetimi ve dayanıklılık konularının hem Covid-19 sürecinde hem de Covid-19 sonrası eğilimlerin incelendiği süreçte en sık tekrar eden konulardan biri olduğu sonucuna varılmıştır.

Tüm bu bulgular, nispeten yeni bir konu olmasına rağmen turizm araştırmacılarının ve dergilerinin Covid-19 araştırmaları konusunda oldukça hızlı ve üretken olduğunu ve atıf sayısı bakımından ise ortaya koyulan bazı yayınların kaynak niteliği taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla Covid-19'un doğası, sektöre yönelik etkisi ve sonuçlarıyla ilgili araştırmaların artmaya devam edeceği öngörülebilmektedir. Bu çalışma, Covid-19 krizinin ilk yıllarında yayımlanan araştırmalara ilişkin genel bir bakış açısı sunmasına rağmen, gelecekteki araştırmalar ilgili konuya rehberlik sağlamak adına bu tür incelemelere devam etmelidir. Bu çalışmada veri kaynağı olarak sadece Scopus veri tabanının kullanılmış olması çalışmanın en büyük kısıtıdır. İleriki çalışmalarda Web of Science Core Collection ve Science Direct gibi veri tabanları da çalışmaya dâhil edilebilir. Böylelikle konuya yönelik daha ayrıntılı bilgi sağlanabilir.

Kaynaklar

- Bakar, N. A. & Rosbi, S. (2020). Effect of coronavirus disease (COVID-19) to tourism industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 7(4), 189-193.
- Bao, Y., Sun, Y., Meng, S., Shi, J. & Lu, L. (2020). 2019-nCoV epidemic: Address mental health care to empower society. *Lancet*, 22 (395), e37–e38.
- Bartik, A., Bertrand, M., Cullen, Z., Glaeser, E., Luca, M. & Stanton, C. (2020). *The Impact of Covid-19 on small business outcomes and expectations*. Proceedings of the National Academy Sciences, 117, 17656-17666.
- Benckendorff, P. & Zehrer, A. (2013). A network analysis of tourism research. *Annals of Tourism Research*, 43, 121-149.
- Chai, K. H. & Xiao, X. (2012). Understanding design research: A bibliometric analysis of design studies (1996–2010). *Design Studies*, 33(1), 24-43.
- Chen, C. (2017). Science mapping: a systematic review of the literature. *Journal of Data and Information Science*, 2(2), 1-40.
- Chorba, T. (2020). The concept of the crown and its potential role in the downfall of coronavirus. *Emerging Infectious Diseases Journal*, 26(9).
- Cobo, M.J., López-Herrera, A.G., Herrera-Viedma, E. & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382-1402.
- Çavuşgil Köse, B. (2020). Turizm ve covid-19: Bir bibliyometrik analiz yaklaşımı. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 5, 99-111.
- Dagnino, P., Anguita, V., Escobar, K. & Cifuentes, S. (2020). Psychological effects of social isolation due to quarantine in Chile: An Exploratory Study. *Front Psychiatry*, 11, 591142.
- Davies, K. (2020). Festivals post covid-19. *Leisure Sciences*, 1-6.
- Desbiolles, H.F. (2020). Socialising tourism for social and ecological justice after covid-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 610-623.
- Egghe, L. & Rousseau, R. (2002). Co-citation, bibliographic coupling and a characterization of lattice citation networks. *Scientometrics*, 55, 349-361.
- Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (covid-19) on the world economy. <https://foroparalapazenelmediterraneo.es/wp-content/uploads/2020/03/SSRN-id3557504.pdf.pdf>.
- Gavinolla, M. R., Agita, L., Sampada Kumar, S. & Bukovska, G. (2021). Five decades of research on disease outbreaks, pandemics and tourism: A bibliometric analysis In S. Kumar Kulshreshtha. (Ed.), *Virus outbreaks and tourism mobility: Strategies to counter global health hazards* (pp. 43-57). Emerald Publishing.

- Ghani, S.S. (2020). A comprehensive review of database resources in Chemistry. *Eclética Química Journal*, 45(3), 57–68.
- Glänzel, W. (2014). Analysis of co-authorship patterns at the individual level. *Transinformação*, 26(3).
- Gössling, S., Scott, D. & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of covid-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Grech, V., Grech, P. & Fabri, S. (2020). A risk balancing act—tourism competition using health leverage in the Covid-19 era. *International Journal of Risk & Safety in Medicine*, 31(3), 121-130.
- Hall, M.C., Scott, D. & Gössling, S. (2020). Pandemics transformations and tourism: be careful what you wish for. *Tourism Geographies*, 22(3), 577-598.
- Hu, B., Guo, H. Zhou, P. & Shi, Z.L (2021). Characteristics of sars-cov-2 and covid-19. *Nat Rev Microbiol*, 19(3), 141-154.
- ILO (2016). Sustainable tourism: a driving force of job creation, economic growth and development. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_480824/lang--en/index.htm.
- ILO (2020). The impact of covid-19 on the tourism sector. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_741468.pdf.
- IMF (2020). Policy responses to Covid-19. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#T>. (Erişim Tarihi: 18.10.2021).
- Ioannides, D. & Gyimothy, S. (2020). The Covid-19 crisis as an opportunity for escaping the unsustainable global tourism path. *Tourism Geographies*, 22(3), 624-632.
- Jin, X.C., Qu, M. & Bao, J. (2019). Impact of crisis events on Chinese outbound tourist flow: A framework for post-events growth. *Tourism Management*, 74, 334-344.
- Khan, K.I., Nasir, A. & Saleem, S. (2021). Bibliometric analysis of post Covid-19 management strategies and policies in hospitality and tourism. *Frontiers in Psychology*, 12, 769760.
- Lee, B. & Jeong, Y. I. (2008). Mapping Korea's national R&D domain of robot technology by using the co-word analysis. *Scientometrics*, 77(1), 3-19.
- Lee, C. C. & Chen, C. (2011). The reaction of elderly Asian tourists to avian influenza and Sars. *Tourism Management*, 32, 1421-1422.
- Marr, B. (2020). Coronavirus: how artificial intelligence, data science and technology is used to fight the pandemic. <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2020/03/13/coronavirus-how-artificial-intelligence-data-science-and-technology-is-used-to-fight-the-pandemic/?sh=6cd4af775f5f>. (Erişim Tarihi: 20.10.2021).
- Menon, D., Gunasekar, S., Kumar Dixit, S., Das, P. & Mandal, S. (2021). Present and prospective research themes for tourism and hospitality education post-COVID19: A bibliometric analysis. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, doi.org/10.1016/j.jhlste.2021.100360.
- Nazneen, S., Hong, X. & Ud Din, N. (2020). Covid-19 crises and tourist travel risk perceptions. 4 Mayıs. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=3592321>. (Erişim Tarihi: 15.08.2021).
- OECD (2020). Tourism policy responses to the coronavirus (COVID-19). <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19-6466aa20/>. (Erişim Tarihi: 12.10.2021).
- Ornell, F., Schuch, J.B., Sordi, A.O. & Kessler, F.H.P. (2020). Pandemic fear and Covid-19: Mental health burden and strategies. *Brazilian Journal of Psychiatry*, 42(3), 232-235.
- Öz, G. & Yalçın, B. (2020). *Turizm alanındaki dergilerde Covid-19 üzerine yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi* [Sözlü bildiri]. International West Asia Congress of Tourism Research (Iwact-2020) The Book of Proceedings, 229-247.
- Qiu, R. T., Park, J., Li, S. & Song, H. (2020). Social costs of tourism during the Covid-19 Pandemic. *Annals of Tourism Research*, 84, 102994.
- Raposo, V. L. (2021). Quarantines: Between precaution and necessity. A look at Covid-19. *Public Health Ethics*, 14(1), 35-46.
- Singhal, T. A (2020). Review of coronavirus disease-2019 (Covid-19). *The Indian Journal of Pediatrics*, 87(4), 281-286.
- Smith, R.D (2006). Responding to global infectious disease outbreaks: Lessons from sars on the role of risk perception, communication and management. *Journal of Social Science and Medicine*, 63, 3113-3123.
- Strielkowski, W. (2020). Covid-19 recovery strategy for tourism industry. *Centre for Tourism Studies*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19039.8208>.
- UNWTO (2020a). World tourism barometer special focus on the impact of Covid-19. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284421817>. (Erişim Tarihi: 11.07.2021).

- UNWTO (2020b). Tourism and covid-19–unprecedented economic impacts. <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>. (Erişim Tarihi: 14.07.2021).
- Utkarsh & Sigala, M. (2021). A bibliometric review of research on COVID-19 and tourism: Reflections for moving forward. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100912.
- Van Damme, W., Dahake, R., Delamou, A., & Assefa, Y. (2020). The Covid-19 pandemic: Diverse contexts; different epidemics-how and why? *BMJ Glob Health*, 5(7), e003098
- Van Eck, N.J. & Waltman, L. (2010). Software survey: Vosviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84, 523-538.
- WHO (2020). MERS-CoV- United Arab Emirates. <https://www.who.int/emergencies/disease-outbreak-news/item/2020-DON239>. (Erişim Tarihi: 12.07.2021).
- WHO (2021). Who coronavirus disease (covid-19) dashboard. <https://covid19.who.int/>. (Erişim Tarihi: 11.07.2021).
- WTTC (2020). More than 197m travel & tourism jobs will be lost due to prolonged travel restrictions, according to new research from wtcc. <https://wtcc.org/News-Article/More-than-197m-Travel-Tourism-jobs-will-be-lost-due-to-prolonged-travel-restrictions>. (Erişim Tarihi: 24.10.2021).
- Yang, Y., Zhang, H. & Chen, X. (2020). Coronavirus pandemic and tourism: Dynamic stochastic general equilibrium modeling of infectious disease outbreak. *Annals of Tourism Research*, 83, 102913.
- Zenker, S. & Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic: A critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81, 104164.
- Zhao, D. & Logan, E. (2002). Citation analysis using scientific publications on the web as data source: A case study in the xml research area. *Scientometrics*, 54(3), 449-472.
- Zhou, P., Yang, X. L., Wang, X.G., & Shi, Z.L. (2020). A pneumonia outbreak associated with a new coronavirus of probable bat origin. *Nature*, 579, 270-273.
- Zhu, N., Zhang, D., Wang, W., Li, X., Yang, B., Song, J., Zhao, X., Huang, B. ve diğerleri (2020). A novel coronavirus from patients with pneumonia in China, 2019. *New England Journal of Medicine*, 382, 727-733.
- Zupic, I. & Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
